

भस्मासुरको नलीहाड नाटकको विधातात्त्विक विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
तीर्थकुमार श्रेष्ठ
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

२०७१

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री तीर्थकुमार श्रेष्ठले 'भस्मासुरको नलीहाड' नाटकको विधातात्त्विक विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
(दीपक ढकाल)

शोध निर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०७१/०१/१७

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका विद्यार्थी तीर्थकुमार श्रेष्ठले नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गर्नुभएको 'भस्मासुरको नलीहाड' नाटकको विधातात्त्विक विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम .....
(विभागीय प्रमुख)
२. दीपक ढकाल .....
(शोधनिर्देशक)
३. प्रा. मोहनराज शर्मा .....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७१/०१/२८

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौ पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको 'भस्मासुरको नलीहाड' नाटकको विधातात्त्विक विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र नेपाली केन्द्रीय विभागका दीपक ढकालज्यूको निर्देशनमा तयार पारिएको हो । शोधपत्र तयारीको क्रममा आफ्नो अत्यन्त व्यस्त समयलाई मिलाएर आवश्यक सरसल्लाह एवं शोधपत्रको निरीक्षण गरी परिष्कार परिमार्जनका निम्ति समुचित मार्ग निर्देशन प्रदान गर्ने शोधनिर्देशकप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान कार्य गर्न स्वीकृति दिने त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथसाथै नेपाली केन्द्रीय विभागका सम्पूर्ण गुरु-गुरुआमाहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । विभागीय पुस्तकालय तथा केन्द्रीय पुस्तकालयलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

विभिन्न बाधा र अप्ठेराहरू आइपर्दा पनि मलाई उचित वातावरण सिर्जना गरी मेरो अध्ययनलाई निरन्तरता दिनुहुने आदरणीय आमाबुबा तथा घरपरिवारप्रति आजीवन ऋणी रहनेछु । दाजु मदनकुमार श्रेष्ठ, भाइ उपेन्द्र श्रेष्ठ, बहिनी दुर्गादेवी श्रेष्ठलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी शोधपत्र लेखनको क्रममा विभिन्न किसिमका साथ सहयोग दिनुहुने मित्र गोकुल पोखेल, बुद्ध राई, हेमराज तामाङ, रक्तम राईप्रति आभार प्रकट गर्दछु । सामग्री सङ्कलनदेखि शोधपत्र लेखन कार्यका क्रममा प्रत्यक्षाप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने मेरा सम्पूर्ण आत्मीय मित्रहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । सङ्कलित सामग्रीलाई सुरक्षित रूपमा टङ्कण गरिदिने जुपिटर कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका मित्र सुमन अधिकारीप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेस गर्दछु

शैक्षिक सत्र : २०६६/०६७

क्याम्पस रोल नं. १७

मिति : २०७१ / /

.....
तीर्थकुमार श्रेष्ठ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

विषयसूची

	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय	१-६
१.१ विषय प्रवेश	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधको औचित्य र महत्त्व	४
१.६ शोध पत्रको सीमाङ्कन	५
१.७ शोध विधि	५
१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.७.२ सामग्री विश्लेषण विधि	६
१.८ शोध पत्रको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : नाटकको सैद्धान्तिक पर्याधारहरू	७-१८
२.१ परिचय	७
२.२ नाटकको सैद्धान्तिक पर्याधार	८
२.१.१ कथावस्तु	८
२.२.१.१ कथावस्तुको स्रोत	९
२.२.१.२ कथावस्तुको भेद	९
२.२.१.३ कथावस्तुको आधार	१०
२.२.२ पात्र/चरित्र	१३
२.२.२.१ नायक	१३
२.२.२.२ नायिका	१४
२.२.३ संवाद/कथोपकथन	१४
२.२.४ द्वन्द्वविधान	१५
२.२.५ भाषाशैली	१६

२.२.६ पर्यावरण/वातावरण	१७
२.२.७ उद्देश्य	१८
२.३ निष्कर्ष	१८
तेस्रो परिच्छेद : भस्मासुरको नलीहाड नाटकको विधातात्त्विक विश्लेषण	१९-५०
३.१ विषय परिचय	१९
३.२ 'भस्मासुरको नलीहाड' नाटकको परिचय	१९
३.३ विधा तत्वका आधारमा प्रस्तुत नाटकको विश्लेषण	२०
३.३.१ कथानक	२०
३.३.२ चरित्रचित्रण	२३
३.३.२.१ विनय	२४
३.३.२.२ साने	२७
३.३.२.३ श्यामे	२८
३.३.२.४ जी. एम्.	२९
३.३.२.५ विष्णुमान	२९
३.३.२.६ रामप्रसाद	३०
३.३.२.७ शिवशरण	३०
३.३.२.८ उलुकबहादुर	३१
३.३.२.९ भल्लुकप्रसाद	३१
३.३.२.१० नैमासिं	३१
३.३.२.११ श्रीकृष्ण	३३
३.३.२.१२ डाक्टर	३४
३.३.२.१३ प्रीति	३५
३.३.२.१४ युवा १,२,३,४,५	३५
३.३.२.१५ नुगवहादुर	३६
३.३.२.१६ साथी	३६
३.३.२.१७ अन्य तथा गौण पात्र	३७
३.३.३ संवाद	३८

३.३.४ भाषाशैली	४०
३.३.५ द्वन्द्व	४२
३.३.६ परिवेश	४५
३.३.७ उद्देश्य	४८
३.३.८ निष्कर्ष	४९
चौथो परिच्छेद : भस्मासुरको नलीहाड नाटकको प्रयोगवादी नाट्य प्रवृत्ति	५१-६७
४.१ विषय प्रवेश	५१
४.२ विषयवस्तुगत प्रयोग	५१
४.३ चरित्र चित्रणगत प्रयोग	५५
४.४ परिवेश योजनागत प्रवृत्ति	५९
४.५ संवादगत प्रवृत्ति	६२
४.६ निष्कर्ष	६५
पाँचौं परिच्छेद : उपसंहार र निष्कर्ष	६६-७५
५.१ उपसंहार	६६
५.२ निष्कर्ष	७१
५.३ सम्भावित शोधशीर्षकहरू	७३
सन्दर्भ सूची	७४-७५